

Sjømatindustrien

Utredning av
sjømatindustriens
rammevilkår

Ragnar Tveterås

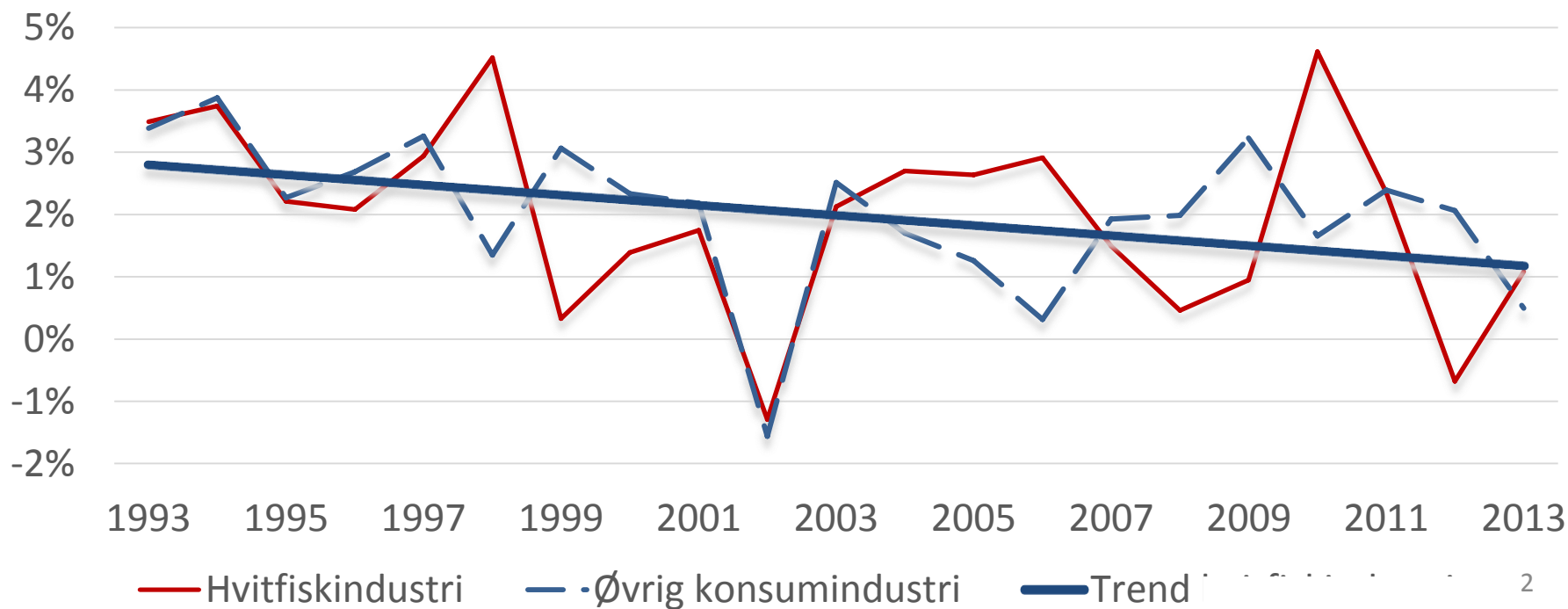
Norges Sildesalgslag, Bergen

8. mai 2015

Mandatet

- Foreslå politikk som gir økt verdiskaping i HELE den norske verdikjeden for sjømat
- Herunder bidra til økt lønnsomhet i sjømatindustrien

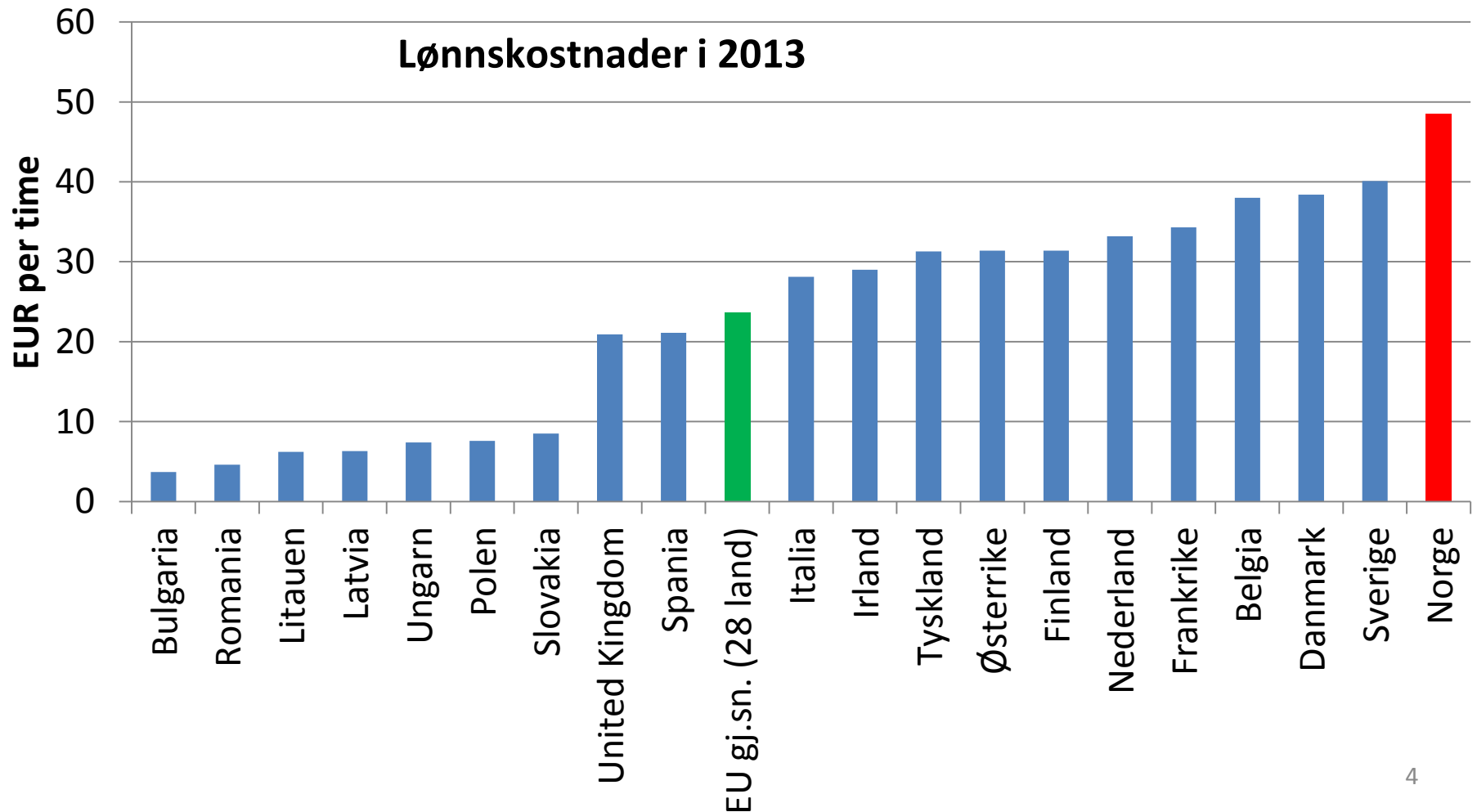

Den norske velferdsstaten krever høy innovasjonsevne og produktivitetsvekst

- Vi skal være stolte av at det norske samfunnet finansierer anstendige offentlige tjenester fra vugge til grav
- Førstelinjeforsvaret for velferdsstaten er et konkurranseutsatt privat næringsliv som MÅ INNOVERE HELE TIDEN

En sjømatnæring lokalisert i et globalt kostnadsledende land er helt avhengig av innovasjon for å overleve å vokse

Fiskeflåtens og sjømatindustriens utfordring i arbeidsmarkedet

- Tilby attraktive arbeidsplasser til verdens dyreste og mest krevende arbeidskraft
- Konkurransedyktig lønn
- Arbeidsbetingelser som gjør det mulig å leve et «moderne familieliv»
- Livslang karriere – helse, faglig og karrieremessig utvikling

Symptomer på svak konkurranseevne og verdiskaping

Brødr. Andreassen AS på Værøy er en av bedriftene som lokkes med billig østeuropeisk arbeidskraft.
FOTO: STEINAR MYHR, SAMFOTO / SAMFOTO

Lokker fiskeindustrien med billig østeuropeisk arbeidskraft til jul

Med forlokkende juletilbud hvor de slipper å betale overtid og sykepenger lokkes fiskeindustrien til å leie billig østeuropeisk arbeidskraft. – Prakteksempel på sosial dumping, mener LO.

Øystein Nygård
Journalist

Publisert i dag, for 8 timer siden

Rita Lekang, distriktssekretær i LO, har et brev i hendene fra et firma som nå har en julekampanje rettet mot fiskeindustrien.

Med en million kroner i julerabatt og lovnad om et bedret resultat på minst ti millioner kroner i året skal fiskeribedriftene lokkes til å leie østeuropeisk arbeidskraft via bemanningsbyrået.

Bryter norsk lov

På fiskemottakene på Myre jobber 300 gjestearbeidere fra utlandet. Samtidig har den lille kommunen 150 norske arbeidsledige.

Denne jobben frister ikke nordmenn

Rekordmange utlendinger jobber ved fiskebrukene i vinter, samtidig går mange nordmenn arbeidsledige. Lange dager og lav lønn frister ikke, tror tillitsvalgt.

Hilde Mangset Lorentsen
Journalist

Karl Skole

Publisert 04.02.2014, kl. 16:24

Inne på fiskemottaket ved Sommarøy Produksjonslag i Øksnes i Vesterålen står arbeiderne samlet rundt produksjonsbåndene.

Med blodige kniver skjæres det faste, fine torskekinn ut fra ferske skreihoder og sorteres. Praten går på polsk, gresk og lituansk.

– Jeg liker denne jobben. Jeg var her i fjor og håper å komme tilbake til neste år, sier Viktor fra Polen.

Globale sjømatmarkeder

Norge eksporterer flere hundre produkter til
over hundre land

Politikken må være både ydmyk og ambisiøs

- Globale sjømatmarkeder er komplekse
 - Over 140 eksportmarkeder og flere hundre produkter
- Globale sjømatmarkeder er hele tiden i endring
 - Teknologier, konsumentene, produkter, biologi, priser...
- Svært krevende å forutsi hvilke produkter, markeder og distribusjonskanaler i norsk sjømatnæring som vil ha vekstmuligheter i fremtiden.
- Altså vanskelig å utforme en politikk mot spesifikke produkter, markeder, organisasjonsformer og teknologier.

Politikken må være både ydmåk og ambisiøs

- Det er næringsaktørene som
 - føler effektene av endringer i markeder, teknologier, fiskebestander og priser.
 - har mest oppdatert kunnskap om disse endringene.
- Utvalget foreslår politiske rammebetingelser som gir næringsaktørene den nødvendige tillitt og handlingsrom til å tilpasse seg nye muligheter og utfordringer innenfor bærekraftige rammer

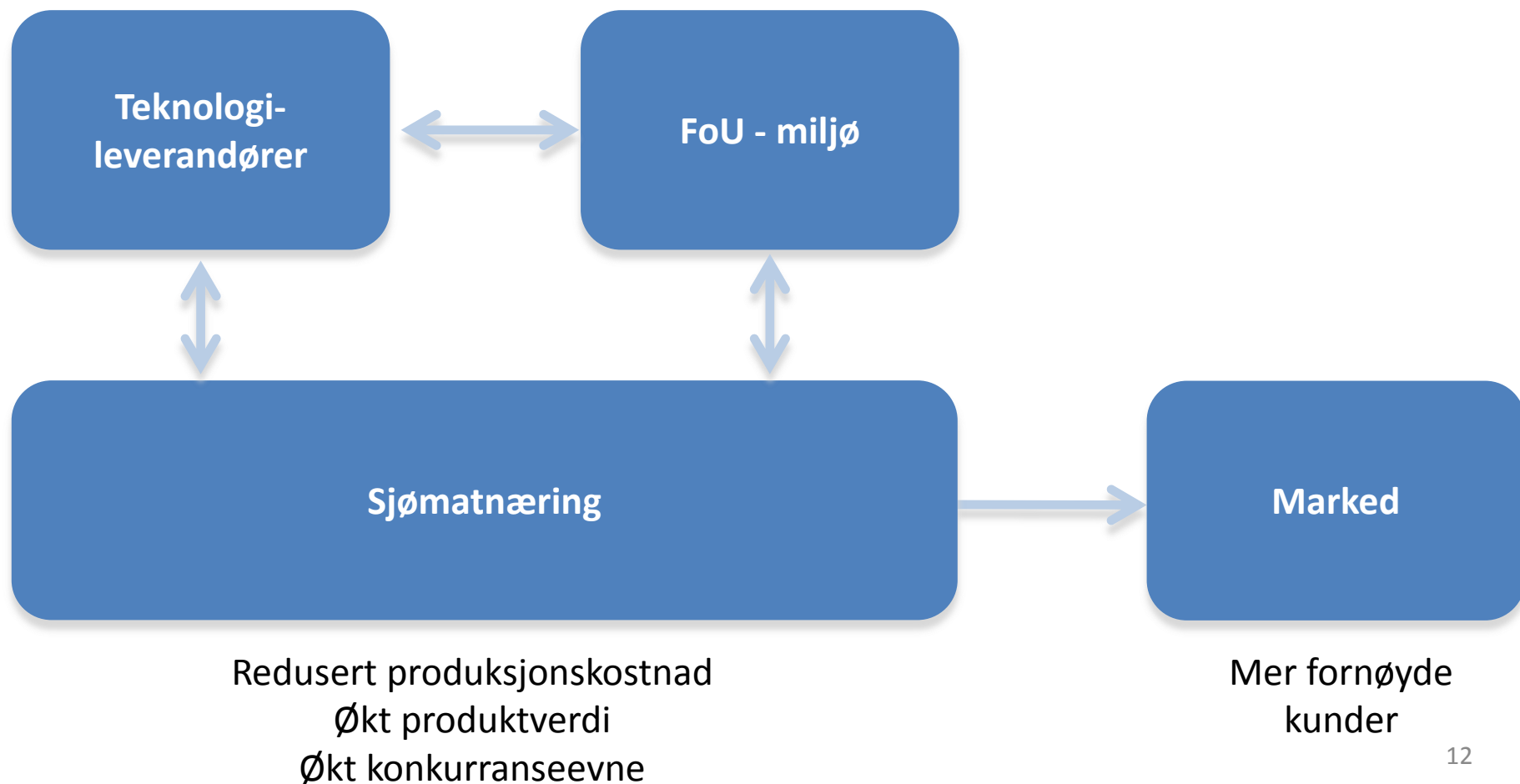
Produksjonen av sjømat starter **på sjøen**

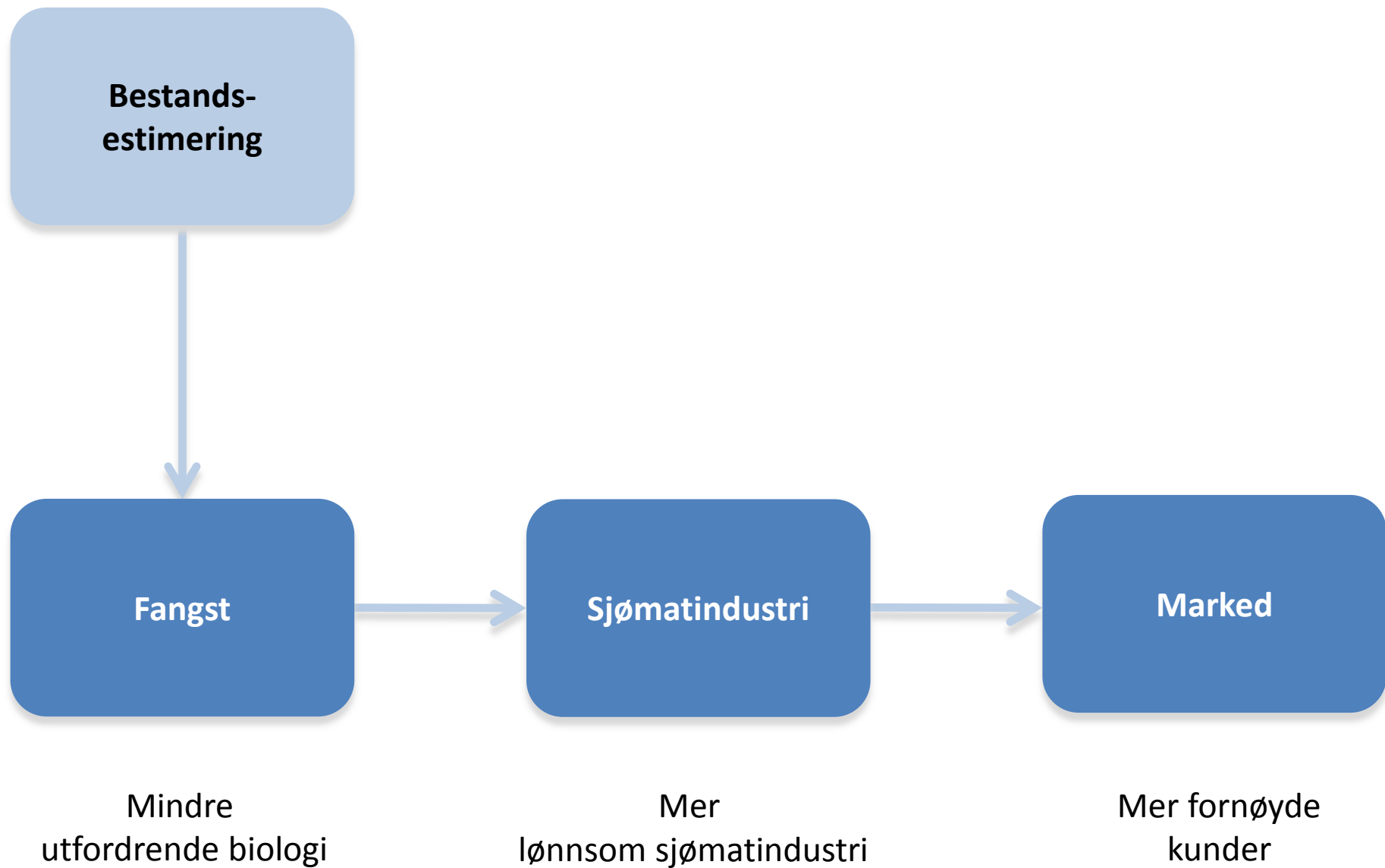
- Har stor betydning for en fiskeindustri bedrift
 - når fiskefartøyer velger å fiske,
 - hvor mye de fanger,
 - hvordan de fanger fisken,
 - hvordan de behandler den om bord, og
 - hvordan de planlegger og kommuniserer med bedriften på land.
- Her ligger et stort innovasjonspotensiale – men da må politikken gi rom for det

En kort gjennomgang av noen anbefalinger i NOUen

Innovasjon – Produkt, prosess, distribusjon:

- Økt samarbeide næring, teknologileverandører og FoU-miljø
- Dedikerte UoH-fagmiljø
- Felles arena for laks og villfisk

Like konkurransevilkår – arbeidskraft, kapital og fiskeråstoff:

- Arbeidsmarkedet – delvis allmenngjøring av overenskomst fiskeindustri og LO
- Kapitalmarkedet – offentlig finansiering skal stimulere til innovasjon
- Råstoffmarkedet – skjerping av bøter, bruk av IT, tredjepartskontroll av alt råstoff

Sjømatnæring

Marked

Verdiskapende og effektiv flåte:

- Fartøyutforming
- Redskapsvalg
- Prosessering ombord
- Kvotegrunnlag

Fangst

Sjømatindustri

Marked

Lavere fangstkostnader
Bedre kvalitet

Mer lønnsom
sjømatnæring

Mer fornøyde
kunder

Reguleringer av fiskeriene påvirker hele verdikjeden

Reguleringer:

- Fartøy
- Kvoter
- Ombord prosess
- Førstehåndsomsetning
- Eierskap

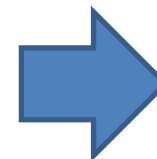
Kostnader, kvalitet,...

Pris,
koordinering,
...

Kostnader, kvalitet,...

Konkurranssevne

MARKED

Vertikal koordinering i verdikjeder for villfisk:

- Åpner opp for større frihet til valg av vertikale koordineringsmodeller
- Førstehåndsmarkedet utvikles videre
- Fiskeindustrien får eie kvoter

Sjømatnæring

Marked

Økt samhandling
Mer effektiv
Bedre kvalitet

Mer fornøyde
kunder

Førstehåndsomsetningen;

- Nøytral markeds plass (flertall)
- Videreføring m/nøytrale styrerepresentanter (mindretall)
- Evaluering (samlet utvalg)

Større legitimitet
Nye krevende kontrolloppgaver

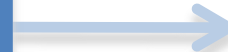
Mer fornøyde
kunder

Like konkurransevilkår – uavhengig av geografi:

- Opphevelse av leverings-, bearbeidings- og aktivitetsplikt
- Opprettelse av en kommisjon for avvikling av eksisterende avtaler

Sjømatnæring

Marked

Økt samhandling
Konkurransedyktige næringsklynger

Mer fornøyde
kunder

Politikk påvirker innovasjonsevnen

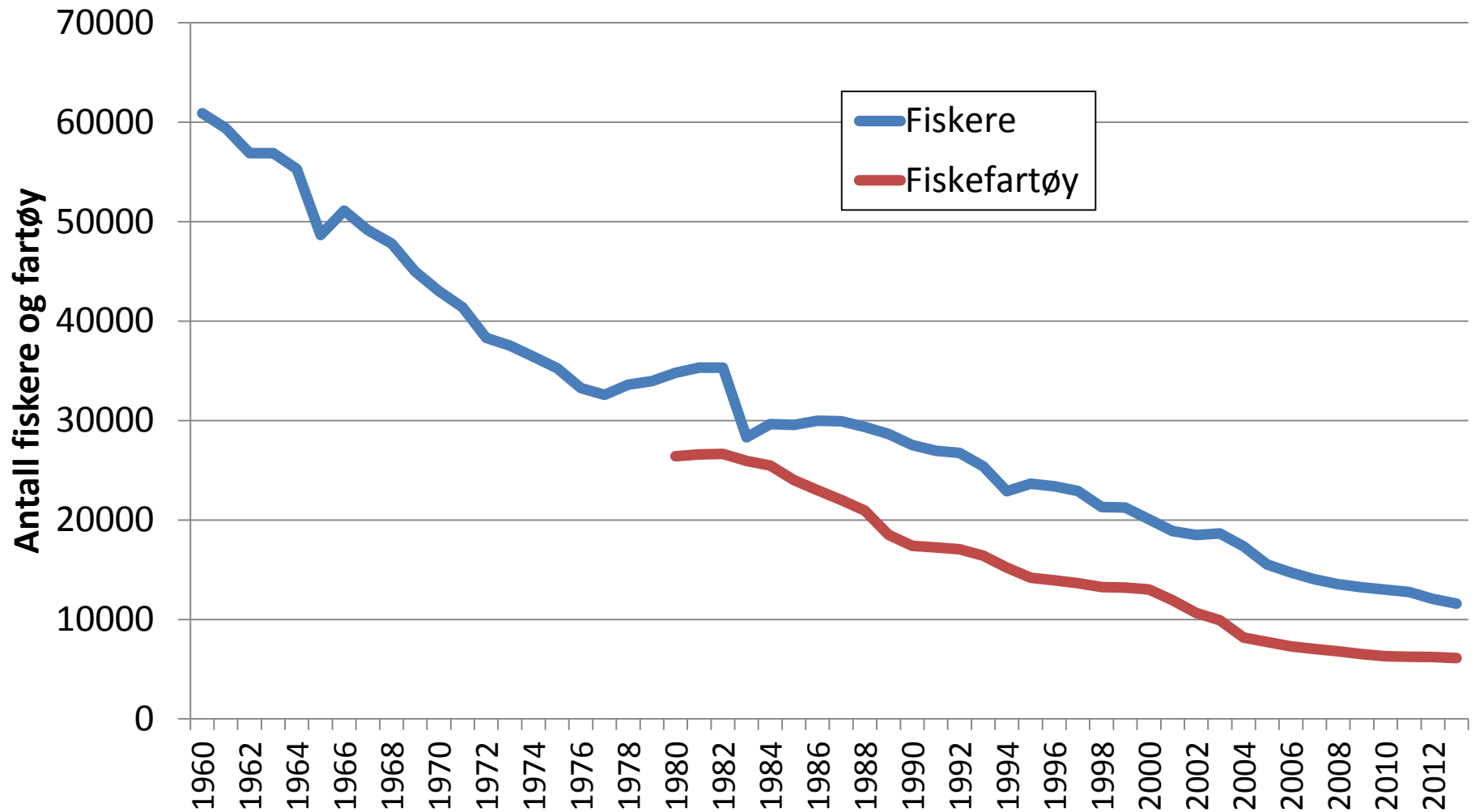
- Innovasjonspolitik er omfatter langt flere områder enn det man gjerne tror
- De aller fleste forslagene i NOUen er innovasjonspolitik
- Forskningspolitikk er bare en del av innovasjonspolitikken
 - I forskning bruker man penger for å få ny kunnskap
 - Innovasjon er å kombinere kunnskap for å skape verdier (tjene penger)

Innovasjoner krever ofte omstilling og medfører dermed smerte

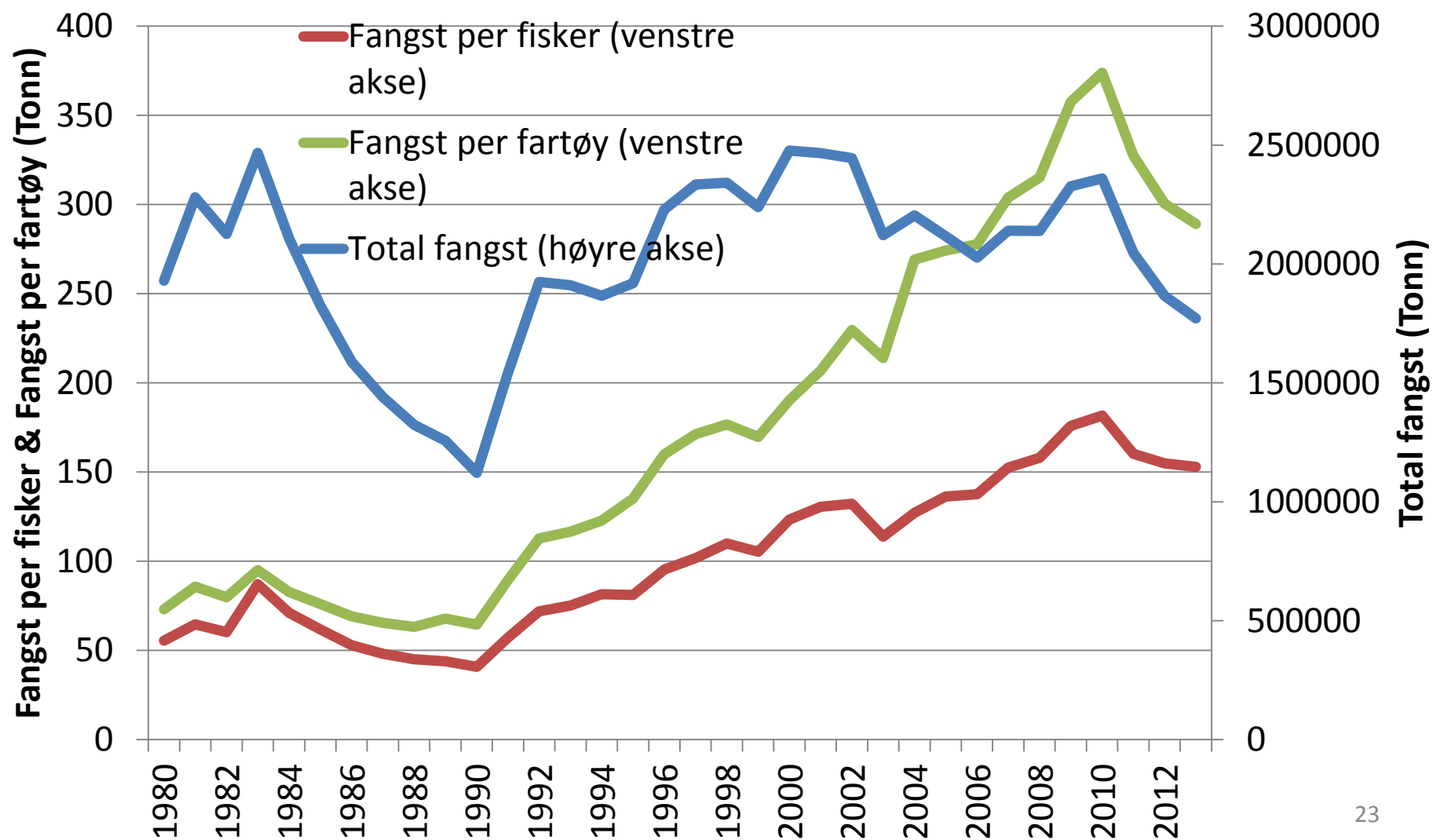
- Innovasjoner øker ofte den optimale størrelsen på bedrifter på sjø og land
- Innovasjoner fører ofte til at arbeidskraft erstattes med kapitalutstyr
- Dermed kan innovasjoner føre til færre og større bedrifter = tap av arbeidsplasser i noen samfunn

Antall fiskere og fiskefartøy

Innovasjoner, høyere lønnsnivå og markedskrav driver denne utviklingen

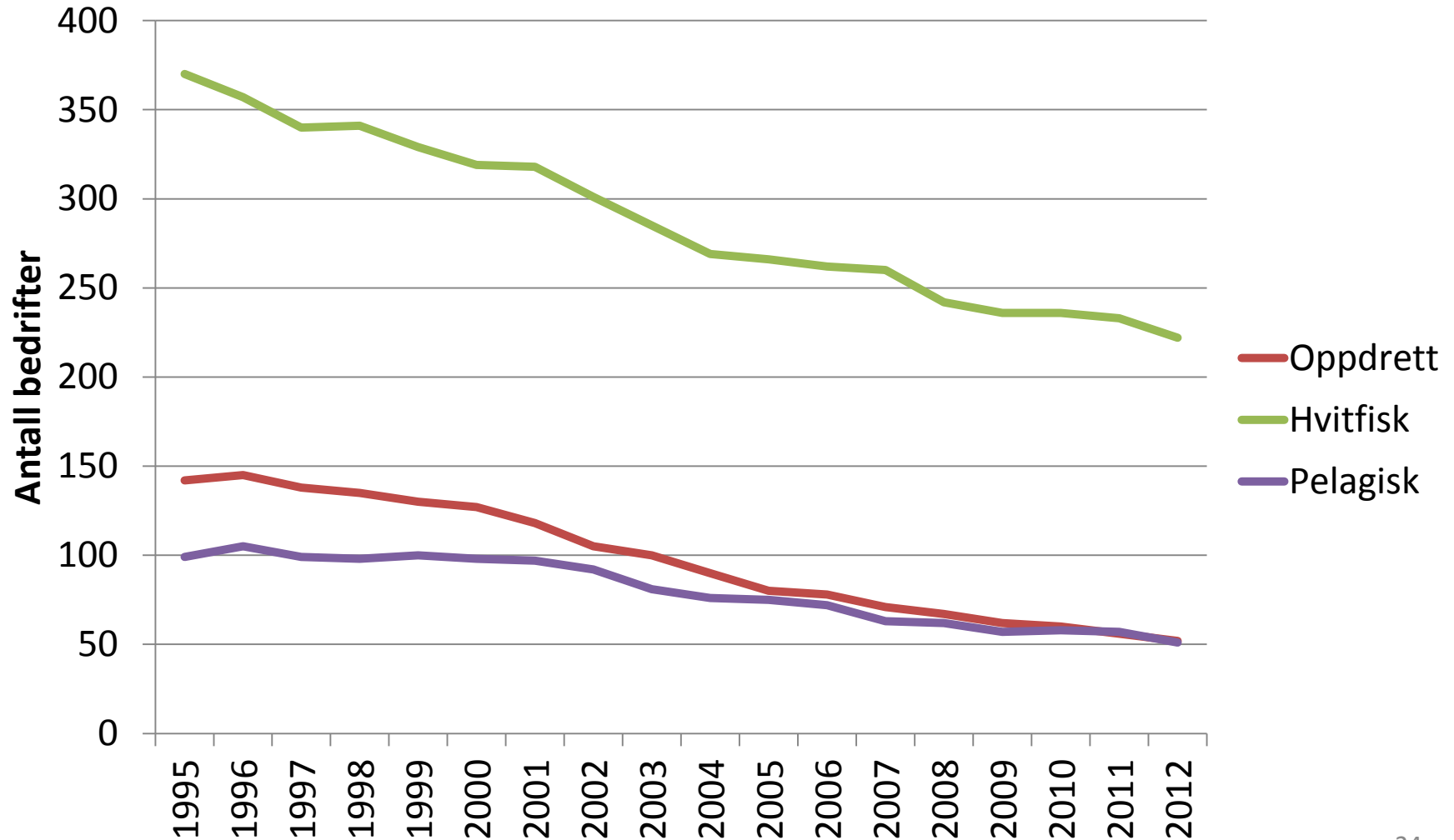

Skalaen i fiskeriene har også økt betydelig siden 1980

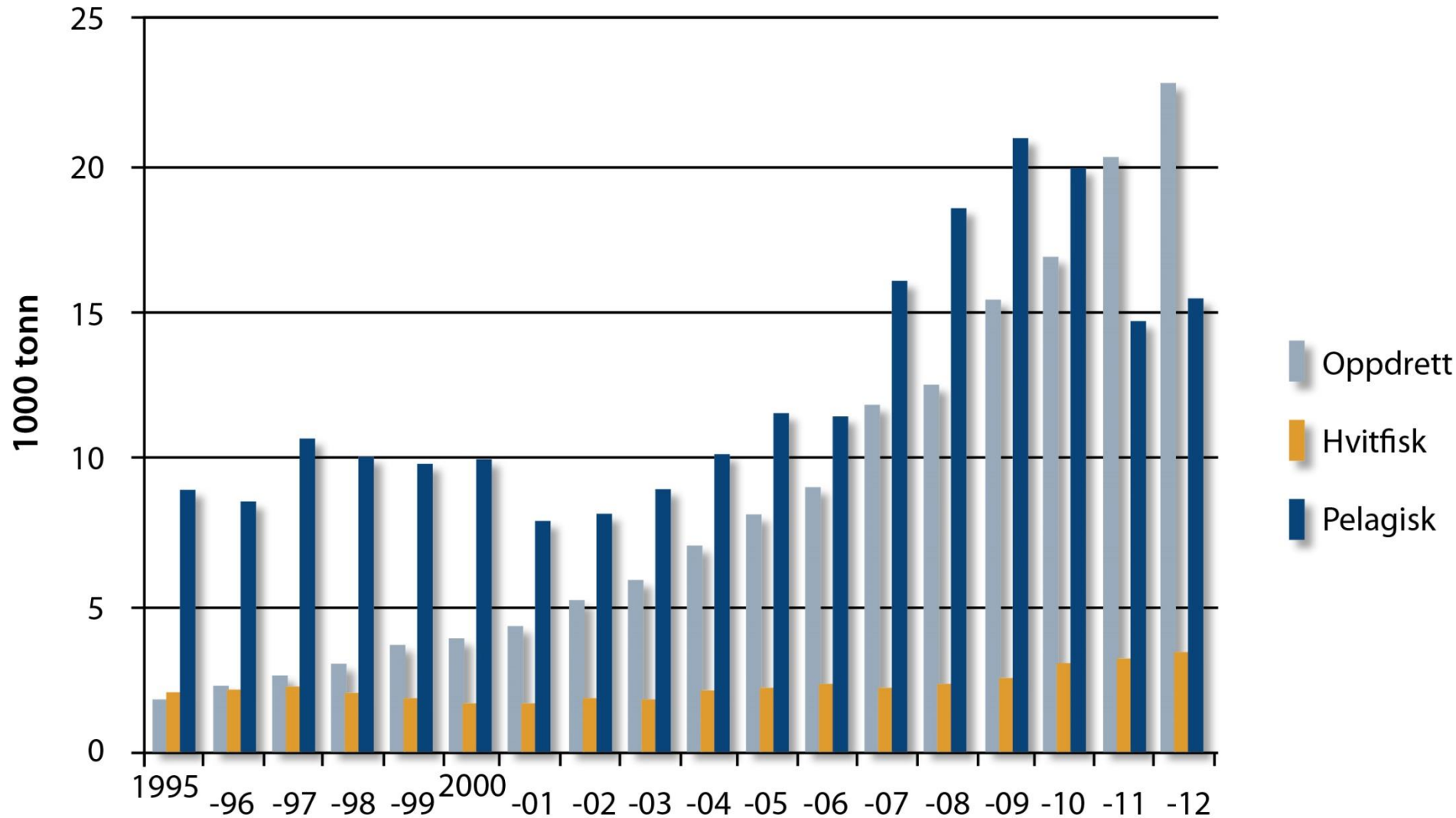

Antall fiskeindustri bedrifter

Innovasjoner, høyere lønnsnivå og markedskrav driver også denne utviklingen

Og produksjonsskalaen i fiskeindustrien basert på laks og pelagisk fisk har økt betydelig, men lite i hvitfisk

Innovasjonsmenyen er stor: Kundenes og konsumentenes krav og behov gir mange muligheter

I. Prising: (a) Prisnivå, (b) grad av kobling mot markedspris, (c) kvantumsrabatter.

II. Volum og timing: (a) Totalvolum, (b) regularitet i leveranser, (c) fleksibilitet i leveranser, f.eks. i forhold til ”normale” volum og leveringstidspunkter.

III. Råstoff-attributter: (a) Størrelsesfordeling, f.eks. fileter, (b) kvalitetsattributter, f.eks. farge, fett, konsistens, smak, (c) uniform kvalitet, (d) matvaretrygghet, dvs. fravær av skadelige stoffer (e) hyllelevetid.

IV. Produktspekter og –differensiering: (a) Fiskeslag, (b) Produktvarianter, f.eks. “easy-to-cook”, etniske retter, sunne retter, (c) private merker/branding, (d) promoteringsinnsats overfor konsumenter.

V. Produksjonsprosesser: (a) Råstoff i fôr, (b) miljøeffekter av produksjon, (c) dyrevelferd, (d) sertifisering av tredjepart, (e) systemer for sporbarhet.

VI. Distribusjonskostnader: (a) Forhandlings-, (b) planleggings-, (c) kontroll-, (d) transport- og (e) lager-kostnader.

Globalt lederskap på markedsbasert effektivisering og fleksibilitet

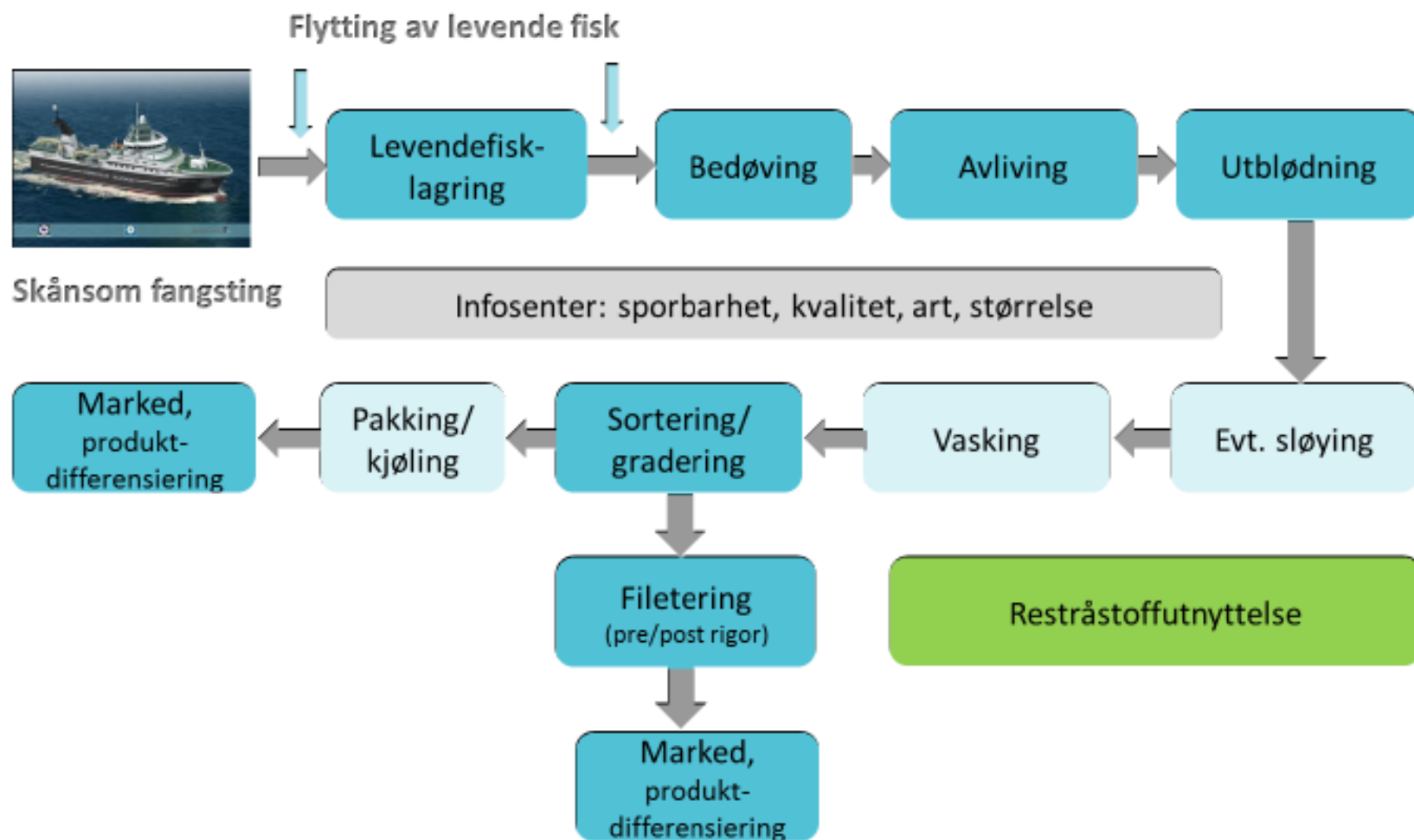
- Verdens høyeste kostnader krever verdensledende teknologi
 - Ikke på skrivebordet eller i pilot skala, men i fullskala produksjon
- Klarer vi å utvikle teknologier som er fleksible mht. råstoffets fysiske egenskaper, etc.?
- Klarer vi å være i fronten i en matvare industri som er i kontinuerlig endring fra sjø og jord til bord?

Eksempel: Fra manuell til fullautomatisert filetering?

Fra Digre m.fl. (2014) «Lønnsom foredling av sjømat i Norge», Sintef rapport.

Fremtidens prosesslinje om bord?

Fremtidens automatiserte slaktelinje ombord?

Automatisk slaktelinje ombord på fartøy; elektrobedøvelse (Stansaas #1), automatisk sortering (art og størrelse), flytting av fisk vha robotteknologi og automatisk bløgging

Fra Digre m.fl. (2014) «Lønnsom foredling av sjømat i Norge», Sintef rapport.

Fiskerinæringen som politisk fordelingsinstrument for inntekter

Fiskeressursene

- Fiskeressursene tilhører «fellesskapet» i Norge
- Implikasjonen er at inntektene, herunder, ressursrenten forvaltes av fellesskapet
- Effektiv utnyttelse av fiskeressursene krever store og langsiktige investeringer i fartøy etc.
- Fiskeressursene kan bare utnyttes effektivt for samfunnet hvis private aktører kan få forutsigbare og langsiktige rettigheter (kvoter)
- Men hvordan skal inntektene (ressursrenten) fordeles?

Konsekvenser av politikken frem til nå

- Skjer mye fordeling, spesielt av hvitfisknæringens verdiskaping, gjennom fiskernes lønns- og kapitalinntekter til mange små samfunn
- Dette skjer delvis ved at det stimuleres til mange lokale verdikjeder fangst-mottak gjennom regulering av flåten
- Politikken «smøres» av en stor underliggende ressursrente

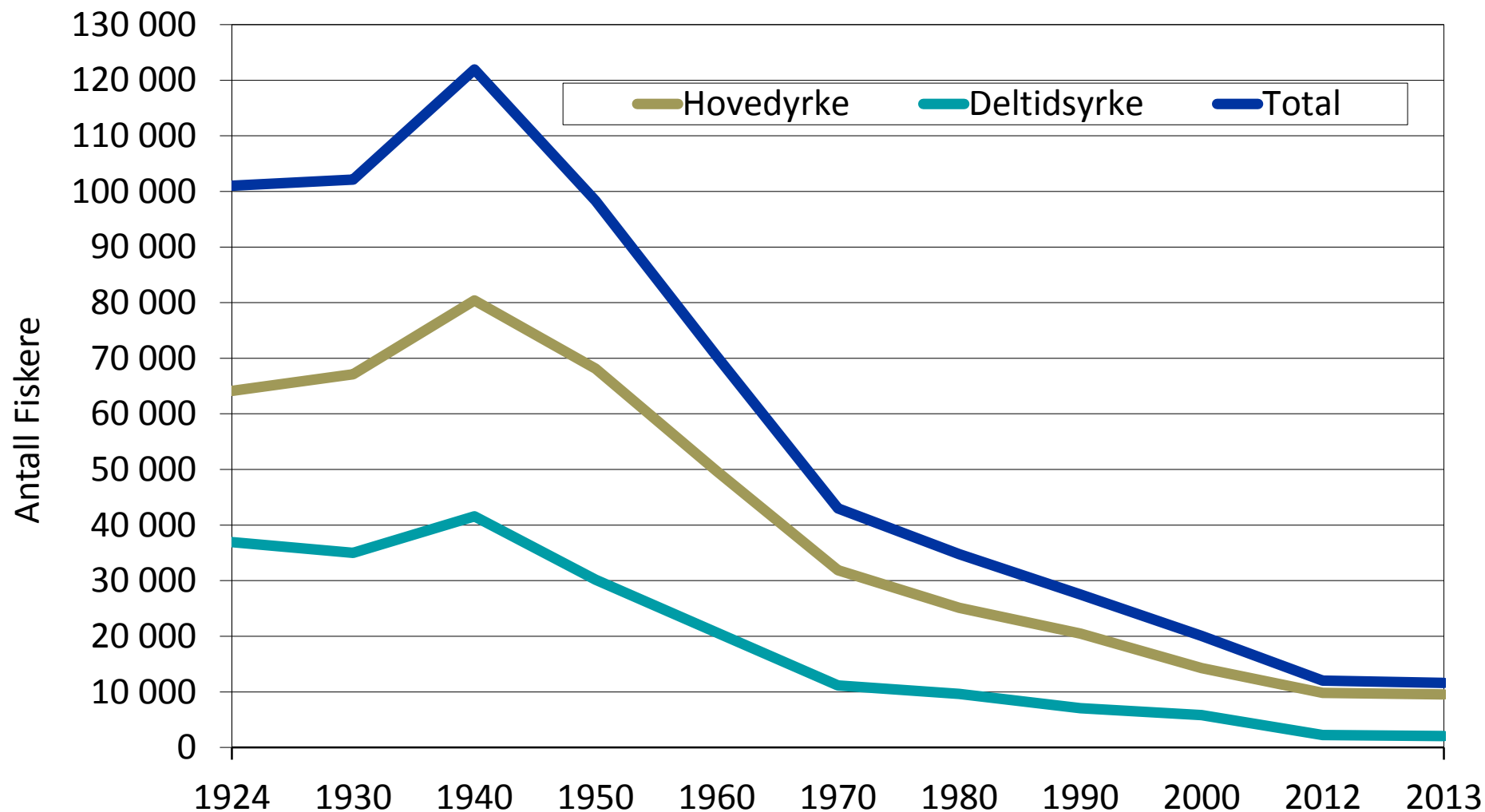
Ressursrenten fra fiskeressursene

- Ressursrente
 - En gave fra naturens «gratis» produksjon
 - En avkastning på arbeid og kapital utover hva som er normalt i andre næringer
- Ressursrenten er der alltid, men synliggjøres som bedriftsøkonomisk renprofitt bare når fiskeflåten er «effektiv»
- Ressursrenten utgjør trolig 40-70 % av førstehåndsverdien
 - Andelen øker med økt førstehåndsverdi som følge av økt pris eller økte bestander
- Scheel utvalget (NOU 2014:13) og produktivitetskommisjonens (NOU 2015:1) sier at ressursrente bør inndras som særskatt

Samfunnets fordeling av ressursrenten

- Samfunnet inndrar ikke ressursrente gjennom særskatt
- For noen tiår siden: Tilnærmet fritt fiske for en betydelig andel av kystbefolkningen gav bred fordeling
- I dag: Ressursrenten kanaliseres gjennom private inntekter til i overkant av 10000 fiskere

Antall fiskere – hvordan påvirker dette fiskeressursene som fordelingsinstrument?

Skatt eller kapitalbinding?

- Når kvoter omsettes så reflekteres ressursrenten i kvoteprisen
- Høyere priser og større effektivitet øker kvoteprisene
- Ressursrenten bindes opp som privat kapital
- Uten skatt på ressursrenten så vil denne større grad reflekteres i en «oppblåst» balanse til fiskeflåten og bankenes inntekter på utlån
- **Hva gjør samfunnet med dette?**

Forventningsgapet lakseoppdrett vs hvitfisk fiskerinæringen

Område	Laksefisk	Hvitfisk
Sysselsetting på sjøen	Røktere som ansatte medarbeidere	Fiskere som selvstendige næringsutøvere
Eierskap sjø-land	Horisontalt og vertikalt integrerte selskap	Betydelig småskala flåte, ikke vertikal integrasjon
Størrelse og antall anlegg	Store slakterier på få steder	Mange små fiskeindustribedrifter

Endringer som utfordrer

- Endringer i markeder og teknologier utfordrer våre forestillinger om hva fiskerinæringen skal være
- Det gjør vondt for mange...

Innovasjonspolitik

- Noen tror vi kan forske oss til en verdensledende og lønnsom sjømatindustri – det er en feilslutning
- Forslag fra utvalgets flertall i forhold til flåtestruktur, eierskap til kvoter og førstehåndsmarked er innovasjonspolitik
- En helhetlig innovasjonspolitik har ubehagelige elementer – samfunnet må gjøre avveininger mellom fordelingspolitiske hensyn og hensyn til innovasjon og total verdiskaping

